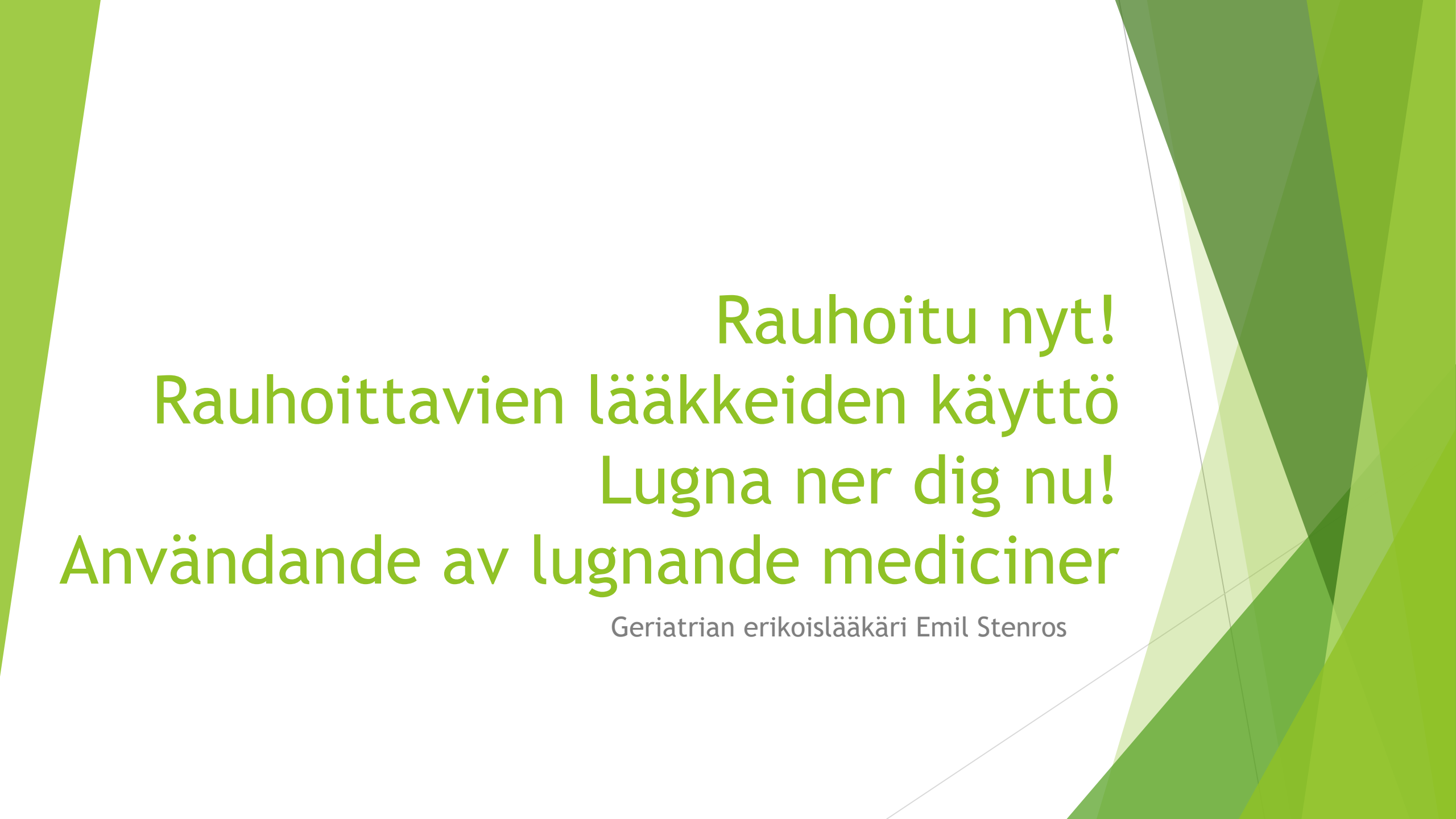

The background features abstract, overlapping green geometric shapes in various shades, creating a modern and dynamic visual effect.

Rauhoitu nyt! Rauhoittavien lääkkeiden käyttö Lugna ner dig nu! Användande av lugnande mediciner

Geriatrian erikoislääkäri Emil Stenros

Juridista pohdintaa

Juridiska funderingar

- ▶ Lainsäädäntö potilaan oikeuksista perustuu ensisijaisesti kolmeen lakiin:
 - Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeudesta (812/2000)
 - Mielenterveyslaki (1116/1990)
 - Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992)
 - (+ Rikoslain 4 luku pakkotilasta ja hätävarjelusta, + päihdehuoltolaki, tartuntatautilaki, kehitysvammaisten erityishuollosta annettu laki, holhoustoimilaki...)
- ▶ Lagstiftningen gällande patientens rättigheter grundar sig i första hand på tre lagar:
 - Lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården (812/2000)
 - ▶ Mentalvårdslagen (1116/1990)
 - Lag om patientens ställning och rättigheter (785/1992)
 - (+Strafflagens 4 paragraf om nödvärn och nödtillstånd, +lagen om missbrukarvård, förordning angående specialomsorger om utvecklingsstörda, lagen om smittsamma sjukdomar, lagen om förmyndarverksamhet...)

Juridista pohdintaa

Juridiska funderingar

- ▶ Mielenterveyslaki on täysin oma juttunsa, ja sen säädökset eivät suoranaisesti koske meitä, paitsi M1-lähetteen kohdalla. Välillä turvaudutaan kuitenkin tähän lakiin myös muualla.
- ▶ Kehitysvammaisten hoidosta on myös erillinen laki
- ▶ Ydinsanoma on että, jos potilas ei itse pysty päättämään hoidoistaan, häntä hoidetaan yhteistyössä omaisten kanssa.
- ▶ Mentalvårdslagen är ett helt eget kapitel och de förordningarna rör inte oss direkt, förutom gällande M1-remisser. Ibland stöder man sig dock på den här lagen också i andra situationer
- ▶ Vården av utvecklingsstörda har också skild lagstiftning
- ▶ Kort och koncist: Om patienten inte själv kan bestämma om sin vård så sköts denne i samarbete med anhöriga

Juridista pohdintaa - kehitysvammaistenerityishuolto

Juridiska funderingar - specialomsorg om utvecklingsstörda

- ▶ Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (23.6.1977/519) määrää että jos henkilö on erityishuollossa, häntä hoitava lääkäri, jolla on virkavastuu, voi määrätä hänelle "lääketieteellisesti välttämättömän terveydenhuollon henkilön vastustuksesta riippumatta, jos hoitamatta jättäminen uhkasi vaarantaa vakavasti henkilön terveyden."
- ▶ Lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda säger att om en person får specialomsorger kan dennes läkare, som har tjänsteansvar, ordinera "medicinskt nödvändig hälso- och sjukvård trots motståndet, när personens hälsa kan vara allvarligt hotad vid utebliven vård."

Juridista pohdintaa

Juridiska funderingar

- Uusi laki, joka ottaisi huomioon esim. dementiapotilaiden itsemääräämisoikeuden, on ollut työn alla yli 20 v, viimeisimmän yrityksen piti astua voimaan 2020, mutta hallituksen vaihtuessa lakiesitys laitettiin taas hyllylle.

"Esitykset lakimuutoksista on tarkoitus antaa eduskunnalle viimeistään vuoden 2013 aikana."-
Lääkäriliitto

- En ny lag som skulle ta t.ex. minnessjuka patienters självbestämmanderätt i beaktande har varit under arbete i över 20 år, senaste försöket skulle ha trätt i kraft 2020, men när regeringen byttes sattes lagförslaget **igen** på hyllan

"STM on nyt asettanut tavoitteeksi, että itsemääräämisoikeuden rajoittamista somaattisessa hoidossa koskeva sääntely valmistuisi vuoteen 2027 mennessä" - Lääkärilehti 1-2/2024

Pakkolääkitys - oikeusasiamiehen kannanotto 2015

Tvångsmedicinering - ställningstagande av justitieombudsmannen 2015

- ”Valvira toteaa, että lääkehoidon antamista voidaan pitää perusteltuna, jos kysymyksessä on välttämätön ja potilaan edun mukainen toimenpide. Valvira toteaa, että kyseinen lääke annettiin kantelijalle sitomistilanteessa, koska hän oli käyttäytynyt uhkaavasti hoitohenkilökuntaa kohtaan. Pakkolääkityksen perusteena tulee Valviran mukaan olla ensisijaisesti potilaan etu. Potilasasiakirjoihin olisi tullut merkitä perusteet rauhoittavan lääkkeen käyttötärpeelle, kun lääke annettiin potilaalle vastentahtoisesti.”
- Fri översättning: Valvira konstaterar att medicineringen kan anses vara indicerad om det är fråga om en nödvändig åtgärd, som är i patientens intresse. Valvira konstaterar att medicinen i fråga gavs åt patienten när man band fast honom/henne, då denne hade betett sig hotande mot vårdpersonal. Grunden till tvångsmedicineringen ska enligt Valvira i första hand vara i patientens intresse. Man borde ha skrivit orsakerna till att man gav lugnande medicin i patientjournalen, när medicinen gavs mot patientens vilja.

Pakkolääkitys - Turvallisen lääkehoidon toteuttaminen VSHP:ssä

Tvångsmedicinering - Säker läkemedelsbehandling i Vasa

Sjukvårdsdistrikt

(Suunnitelma ei vielä ÖVPH:ssa valmis - Planen ännu inte klar inom ÖVPH)

- ”Tahdosta riippumattomassa hoidossa tai tarkkailussa olevaa potilasta voidaan lääkittää tahdosta riippumatta, mikäli potilas kieltäytyy ottamasta hänelle määrättyä lääkettä ja lääkitys on potilaan voinnin ja hoidon kannalta välttämätöntä sekä ko. hoitotoimenpiteen suorittamatta jättäminen vakavasti vaarantaa potilaan tai muiden terveyttä tai turvallisuutta.”
- ”En patient som vårdas oberoende av sin vilja eller är under observation kan medicineras oberoende av sin vilja om patienten vägrar att ta ett ordinerat läkemedel och medicineringen är nödvändig för patientens mående och vård samt om det att behandlingsåtgärden inte genomförs allvarligt äventyrar patientens eller andra personers hälsa eller säkerhet.”

Pakkolääkitys

Tvångsmedicinering

- ▶ Samoihin sääntöihin voidaan tukeutua myös somaattisessa hoidossa, vaikka erillistä lakia tämän suhteen ei ole
- ▶ Kuten muissakin rajoittavissa toimissa pitää omaisia informoida ja hoito tehdä yhteistyössä heidän kanssaan
- ▶ Man kan stöda sig på samma bestämmelser också inom den somatiska vården, fast det inte finns någon specifik lagstiftning gällande det
- ▶ Som inom annan vård som begränsar patientens självbestämmanderätt så måste anhöriga informeras och vården ske i samarbete med dem

Tahdonvastaisen lääkityksen aiheita

Orsaker till tvångsmedicinering

- ▶ Lähtökohtaisesti potilaalla on oikeus kieltäytyä hoidosta, vaikka hoito olisi hänelle tarpeellinen ja jopa pelastaisi hänen elämänsä
- ▶ Näin ollen hoidon antaminen potilaan tahdon vastaisesti vaatii, että hänen kykynsä tehdä päätöksiä on heikentynyt
- ▶ Käytännössä joko akuutti sekavuus (delirium), päihtyminen, psykoosi, mania, kehitysvammaisuus tai muistisairaus
- ▶ Patienten har rätt att vägra ta emot vård, fast den skulle behövas och t.o.m. rädda patientens liv
- ▶ Att behandla en patient mot dennes vilja kräver alltså att dennes förmåga att göra beslut är försämrad
- ▶ I praktiken är det alltså fråga om antingen akut förvirring (delirium), berusning, psykos, mani, utvecklingsstörning eller minnessjukdom

- ▶ Se siitä milloin voidaan antaa lääkettä tahdon vastaisesti, mitä voidaan antaa ja miksi?
- ▶ Nog om när man kan ge medicin mot patientens önskan, vad kan man ge och varför?

Injektiona, jos ei suostu ottamaan suun kautta

Som injektion, om pat. inte tar tabletter

► Psykoosilääkkeet

- Serenase = haloperidoli 2,5-5 mg im x 1-4
 - Vanhuksille pääasiassa 2,5 mg kerrallaan x 1-3
 - Vaste alkaa usein 30-60 min sisällä ja kunnon teho tulee 2-3 h päästä
- Cisordinol Acutard = tsuklopentiksoli 50-150 mg im korkeintaan kerran päivässä
 - Ei vanhuksille haittavaikutusriskien vuoksi, vaikutus kestää 2-3 vrk
- (Zyprexa=olantsapiini, Abilify=aripipratsoli)

► Psykosmediciner

- Serenase = haloperidol 2,5-5 mg im x 1-4
 - Effekten börjar ofta om 30-60 min, och blir kraftigare om 2-3 h
- Cisordinol Acutard = zuklopentixol 50-150 mg im högst en gång per dag
 - Inte åt äldre pga risken för biverkningar, effekten håller i sig i 2-3 dagar
- (Zyprexa=olanzapin, Abilify=aripiprazol)

Injektiona, jos ei suostu ottamaan suun kautta

Som injektion, om pat. inte tar tabletter

► Bentso(t)

- Loratsepaami 1-4 mg im/iv, vrk max 4-8 mg
 - Voi hyvin antaa psykoosilääkkeen kanssa
 - Vaikutus tulee nopeasti, 15-30 min im, 1-3 min iv
 - Vanhuksille 1-2 mg

► Bensodiazepin(er)

- Lorazepam 1-4 mg im/iv, max 4-8 mg/dygn
 - Kan bra ges tillsammans med psykosmedicin
 - Effekten kommer snabbt, 15-30 min im, 1-3 min iv
 - Åt åldringar 1-2 mg

Suun kautta, jos potilas suostuu Via munnen, om pat. samarbetar

► Psykoosilääkkeet

- Risperdal
 - Ainoa psykoosilääke jonka indikaatio on dementiapotilaan käytöshäiriö
 - Vähemmän extrapyramidaalioireita (Parkinsontyyppisiä oireita) kuin Serenase
 - (0,25-) 0,5-2 mg x 1-2/vrk
- Serenase
 - Tehokkaampi aggressiivisuuteen kuin Risperdal
 - Varsinkin vanhuksilla aiheuttaa usein ektrapyramidaalioireita
 - 0,5-2 mg x 1-3/vrk

► Psykosmediciner

- Risperdal
 - Enda psykosmedicinen som har beteendestörningar pga demens som indikation
 - Mindre extrapyramidala biverkningar (Parkinsonliknande symptom) än Serenase
 - (0,25-) 0,5-2 mg x 1-2/dygn
- Serenase
 - Effektivare mot aggression än Risperdal
 - Speciellt hos äldre ofta extrapyramidala biverkningar
 - 0,5-2 mg x 1-3/dygn

Suun kautta, jos potilas suostuu Via munnen, om pat. samarbetar

► Psykoosilääkkeet

○ Ketipinor

- Väsyttävä, voidaan käyttää unettomuuteen/levottomuuteen
- Laskee verenpainetta
- Aiheuttaa vähiten extrapyramidaalioireita psykoosilääkkeistä
- 25-300 mg x 1-2, vanhuksilla useimmiten 12,5-150 mg/vrk

○ Zyprexa

- Väsyttävä
- Jarruttava, hyvä aggressiivisuuteen ja maaniseen käytökseen
- Enemmän antikolinergisiä vaikutuksia kuin e.m. psykoosilääkkeet, tekevät herkemmin sekavuutta ja muistamattomuutta vanhuksille
- 5-20 mg x 1-2, vanhuksilla usein 2,5-10 mg x 1

► Psykosmediciner

○ Ketipinor

- Uttröttande, kan användas för sömnlöshet/rastlöshet
- Sänker blodtrycket
- Orsakar minst extrapyramidala biverkningar av psykosmedicinerna
- 25-300 mg x 1-2, hos äldre oftast 12,5-150 mg/dygn

○ Zyprexa

- Uttröttande
- Bromsande, har bra effekt mot aggressivitet och maniskt beteende
- Har mera antikolinerga biverkningar än de tidigare nämnda psykosmedicinerna, ger lättare raddighet och minneslöshet speciellt hos äldre
- 5-20 mg x 1-2, hos äldre oftast 2,5-10 mg x 1

Suun kautta, jos potilas suostuu Via munnen, om pat. samarbetar

► Bentsot, lähinnä:

○ Diatsepaami=Diapam

- Vaikutus alkaa nopeasti, 20-90 min
- Pitkävaikutteinen, vanhuksille liian pitkävaikutteinen, puoliintumisaika 1-2 vrk
- Lähinnä alkoholivieroitukseen, rauhoittaa ja estää kouristuksia
- Sekä ahdistusta lievittävä että väsyttävä
- 2-5-10 mg x 1-2/vrk

○ Loratsepaami=Temesta

- Vaikuus alkaa hieman hitaammin, huippupitoisuus 1-2 h päästä
- Aika pitkävaikutteinen, puoliintumisaika 10-20 tuntia
- Vähemmän väsyttävä kuin Diapam ja Opamox, hieman parempi vaikutus ahdistukseen
- 0,5-1-2 mg x 1-3/vrk, vanhuksilla pääasiassa alle 3 mg/vrk

► Bensodiazepiner, i första hand:

□ Diazepam=Diapam

- Effekten kommer snabbt, 20-90 min
- Långverkande, för långverkande för åldringar, halveringstiden 1-2 dygn
- I första hand för alkoholabstinens, lugnar och hindrar alkoholkramp
- Både lugnande och uttröttande
- 2-5-10 mg x 1-2/dygn

□ Lorazepam=Temesta

- Effekten kommer lite långsammare, huvudsakliga effekten om 1-2 h
- Ganska långverkande, halveringstiden 10-20 h
- Mindre uttröttande än Diapam och Opamox, lite bättre ångestlindrande effekt
- 0,5-1-2 mg x 1-3/dygn, hos åldringar huvudsakligen under 3 mg/dygn

Suun kautta, jos potilas suostuu Via munnen, om pat. samarbetar

► Bentsot, lähinnä:

○ Oksatsepaami=Opamox

- Vaste hieman hitaammin kuin Diapam ja Temesta, huippupitoisuus 2-4 h päästä
- Ei kovin pitkävaikutteinen, puolintumisaika 4-15 h
- Enemmän väsyttävä kuin Diapam ja Temesta
- Vähiten riippuvuutta aiheuttava perinteinen bentso, sen takia käytetään usein ensisijaisena vaihtoehtona

○ Tsopikloni=Imovane

- Ei ole perinteinen bentso, mutta bentson kaltainen unilääke
- Erittäin paljon käytetty
- Vaste tulee nopeasti, alkaa 15-20 min, huippupitoisuus 1½-2 h
- Puolintumisaika noin 4-8 h
- Vanhuksille aiheuttaa herkästi kaatumisia

► Bensodiazepiner, i första hand:

□ Oxazepam=Opamox

- Lite långsammare effekt än Diapam och Temesta, max effekt om 2-4 h
- Inte så långverkande, halveringstiden 4-15 h
- Lite mer uttröttande än Diapam och Temesta
- Minst beroendeframkallande av de klassiska bensodiazepinerna, används därför ofta som förstahandsalternativ

□ Zopiklon=Imovane

- Inte en klassisk bensodiazepin, men sömnmedicin som påminner om bensodiazepin
- Mycket använd
- Effekten kommer snabbt, börjar om 15-20 min, max effekt om 1½-2 h
- Halveringstiden 4-8 h
- Orsakar ofta fall hos äldre

Rauhoittavien lääkkeiden haitat

Biverkningar av lugnande mediciner

- ▶ **Altistavat kaatumisille!** Kaatumisten estämiseksi voidaan sitten joutua käyttämään voimia jotka herkästi lisäävät aggressiivisuutta
- ▶ Heikentävät kognitiota entisestään ja lisäävät sekavuutta
- ▶ Lääkeaineinteraktiot
 - Serenase ja esim. masennus-Alzheimer- ja pahoinvointilääke voi aiheuttaa hengenvaarallisen rytmihäiriön
 - Bentsot voimistavat muiden rauhoittavien lääkkeiden ja esim. opiaattien väsyttävät ja hengitystä lamaavat haitat
- ▶ **Ökar risken för fallolyckor!** För att minska fallrisken kan man sedan behöva använda bälten som lätt gör pat. aggressiv
- ▶ Försämrar kognitionen ytterligare och gör råddighet
- ▶ Medicininteraktioner
 - Seranase och t.ex. depressions-, Alzheimer- och illamående-mediciner kan tillsammans ge en livsfarlig rytmstörning
 - Bensodiazepiner förstärker andra lugnande mediciner och t.ex. opiater uttröttande och andningshämmande effekter